

Feministická kritika současné vědy, feministická epistemologie

Následující text se snaží shrnout teze obsažené ve stati Jana Mátonohy, která uvádí do problematiky feministické kritiky současné vědy a Dagmar Lorenz-Meyer, která popisuje modely feministické epistemologie v souvislosti s pojmem sociální lokace.

Současný model vědy a jeho feministická kritika

Feministická kritika současných vědeckých paradigmat neusiluje o pouhou podporu a zapojení žen, o vymýcení diskriminace v účasti žen. Jde o komplexní a zásadní proměnu, která by umožnila alternativní způsoby poznávání a proměnila uspořádání vztahů v souboru vědění, moci a sociálních praktik, kterému říkáme věda.

O vědě nelze hovořit jako o neutrální oblasti lidského konání existujícího nezávisle na politickém a společenském světě. Věda je podmíněna nejrůznějšími kulturními předpoklady, přičemž předmětem feministické kritiky jsou především momenty, kdy slouží jako nástroj k ospravedlnění určitého společenského uspořádání. [Mátonoha, 2005: 26]

Současný obraz vědy je spojen s maskulinními atributy – dobovačný charakter, orientace na zvládnutí nebo ovládnutí přirozeného okolí, důraz na striktní pravidla, neosobnost poznání, zjednodušeně a nekontextově používaný koncept pravdy...), [Mátonoha, 2005: 30], avšak samy ženy vědkyně vědu často chápou a vnímají jinak: Výzkum Jan Harding rozlišil dva základní typy intelektu: intelekt spíše konvergentní, zaměřený na jeden, užší a přesný typ řešení, a divergentní, který se spíše k širšímu spektru možných odpovědí. Chlapci volí studium exaktních věd se vyznačují konvergentním intelektem, chlapci studující humanitní vědy pak intelektem divergentním. Avšak dívky, které se věnují exaktním vědám, inklinují svým založením k divergentnímu typu. Chlapci spatřují ve vědě soutěž s kolegy a souboj s předmětem poznání, dívky si konceptualizují vědu jako praktickou pomoc druhým založenou na společném nabývání poznání, které není založeno pouze na binární logice pravdy a nepravdy. Právě toto je předmětem feministické kritiky.

Feministické pojetí vědy chce reflektovat souvislosti s konkrétními společenskými motivacemi, politickou a osobní historií a zdůrazňuje, že badatel není anonymním hlasem „pravdy“. [Mátonoha, 2005: 31]

Při vytváření alternativního přístupu je především důležité zpochybnit epistémickou privilegovanost badatele, kterého je třeba podrobit stejně kritickému a analytickému zkoumání, jako samotný zkoumaný objekt. [Mátonoha, 2005: 32]

Mezi základní teze, na které klade důraz feministický přístup k vědě, patří situovanost vědění, ztráta privilegované metapozice a sebe-reflexivita badatele. Feminismus si všímá propojení vědění a moci, skutečnosti, že objektivita není dána ani tak údajným soustředěním na objekt pozorování vyvázaným z nejrůznějších vlivů, ale jakýmsi mlčenlivým konsensem určité interpretativní, vědecké komunity. [Mátonoha, 2005: 34]

Cílem však není participace ani feminizace vědy, nýbrž celková proměna vědeckého paradigmatu, o vznik pluralitního spektra jednotlivých alternativních způsobů uvažování. [Mátonoha, 2005: 35]

feministická epistemologie, problematika sociální lokace

Feministická epistemologie odkrývá způsob, jakým naše sociální lokace utváří obsah i způsob našeho vědění. To je vždy relativní vzhledem k okolnostem. [Lorenz-Meyer, 2005: 76]

Konceptuální rozměry a kategorie politiky lokace mají svůj původ v Severní Americe, odkud byly přejaty do evropských a australských konceptů. Politika lokace je politikou, jež odkazuje k účinkům a důsledkům této lokace při vytváření vědeckých tvrzení. Pokud je lokace a pozicionalita epistemologicky formativní, pak výzkumná praxe, jež systematicky bere v potaz způsoby, v nichž mocenské vztahy a emocionální zainteresovanost badatelky či badatele přispívají k diskursivní strukturaci jejich tvrzení, povede k odpovědnějšímu poznání. Politika lokace je spojená s příbuznými feministickými epistemologickými otázkami:

politikou reprezentace, feministickými teoriemi stanoviska a dialogickými epistemologiemi, které se snaží podporovat sociálně odpovědné epistemické jednání.[Lorenz-Meyer, 2005: 77]

Jednou z námitek proti volání po větší sebe-reflexivitě a sebe-representaci je tvrzení, že nemůžeme být zrcadly sebe samých. Jak můžeme vysvětlit své touhy a pozice, když nejsme sobě bezprostředně transparentní? Skutečně existuje nebezpečí, že reflexivita nabude stavu, kdy zůstane odloučená od skutečných procesů výzkumu a tvorby vědění. Například H.Moore na příkladu antropologů upozornila na skutečnost, že „sebe-kritický, sebe-reflexivní postkoloniální postoj“ se může stát gestem samochvály a zakrývat, že subjekt v textu je vlastně konstrukce, která není izomorfní s autorem textu.

Toto nelze jednoduše vyvrátit, avšak politika reprezentace a lokace by neměla být opuštěna a neměla by zůstat pouhým gestem. Je třeba specifikovat umožňující a omezující podmínky individuální lokace při vytváření tvrzení a především pojmenovat, jak tyto podmínky ovlivňují to, co je známo.[Lorenz-Meyer, 2005: 86, 87]

Badatelé a badatelky v oblasti generových studií často zdůrazňují, že usilují o dosažení dialogického přístupu, ve kterém bude stejný význam přidělen všem hlasům vyskytujícím se v rámci zkoumané situace. K tomu se lze ovšem přiblížit pouze tehdy, když se nám podaří vysvětlit, kontextualizovat a reprezentovat naše vlastní lokace.[Lorenz-Meyer, 2005: 88]

Užité zdroje:

Mátonoha, Jan. 2005. „Žena a věda: feministické epistemologie a kritika vědeckého diskurzu.“ Pp 25-36 in Marcela Linková, Alice červinková (eds.). *Myšlení hranic: genderové pohledy na racionalitu, objektivitu a vědoucí subjekt*. Sociologický ústav AVČR

Meyer-Lorenz, Dagmar. 2005. „O politice lokace: strategie používané ve feministické epistemologii a jejich význam pro výzkum prováděný z feministické perspektivy.“ Pp 75-94 in Marcela Linková, Alice červinková (eds.). *Myšlení hranic: genderové pohledy na racionalitu, objektivitu a vědoucí subjekt*. Sociologický ústav AVČR